

տել ուզողը երբոր կողմնական դիրքերը դիտէ՝ նայելէն չկրճտանար, մանաւանդ արեւմտեան կողմին սիւնազարդ գաւիթը : Եւ եկեղեցւոյն ամէն դռներն ալ սքանչելի ճարտարապետութեամբ շինուած են, բայց ընդարձակութեան ու փառաւորութեան կողմանէ արեւմտեան դռուը ամենէն գերազանց է . աս դռնէն մտնելուդ պէս բոլոր տաճարին ներսի դին կը տեսնուի : Եկեղեցւոյն ներսի պատերուն՝ սիւներուն ու ինչուան կամարներուն վրայ ալ ետքէն շինուած մէկմէկէ փառաւոր շիրիմներ ու անհամար զարդեր կան, որ թէպէտ զատ զատ առնելով շատ աղուոր են, բայց բոլորը մէկտեղ խառնակ կ'երևնան : Եկեղեցւոյն ընդարձակ ատեանին երկու կողմը մէյմէկ թեկայ երկընցած, և վրայի ծածքը երկու կարգ վրայէ վրայ շինուած կամարներով գոցած է . աս կամարները հինգ հինգ սիւներու վրայ շինուած են, և հինգ սիւներէն մէկը (որ մնացած չորսին մէջտեղն է) աւելի հաստ է : Վասին ձեւը կէս ութանկիւնի է, և առաջ ութը մատուռ ունէր, իսկ հիմա եւթը միայն մնացած է . վասն զի մէկը Ենգղիացւոց Հենրիկոս Ը Թագաւորին շիրիմը շինուած մատուռին գաւիթ եղած է : Վասը եկեղեցւոյն ատեանէն բաժնուած է երկըթէ զարդարուն դռով, և վերի ծայրը ճերմակ մարմարիոնէ աղուոր սեղան մը կայ որ Ենա Թագուհւոյն ընծան է : Եւ կտորին յատակը բոլոր զարդարուած է այնպիսի գեղեցիկ միւսիոնէ նկարներով՝ որուն նմանը չգտնուիր կ'ըսեն ճանչցողները : Եւ յատակը շինել տուաւ Ռիքարտոս Վան Ըսուած Վեսթմինսթրիաբքան Թագաւորական ծախքով . ասոր ամէն մէկ զարդերը ձեւացած են յասպիս¹, ալբաաստ², պորփիւրեան կիճ³, գոճազմ⁴ և ուրիշ աս տեսակ պատուական քարերու կտորուանքով : Եւ

դասին մէջ կը պսակուին ինչուան հիմա Ենգղիացւոց Թագաւորներն ու Թագուհիները :

Եկեղեցւոյն քովի վանքը գրեթէ հրաշքով ամբողջ մնացած է ինչուան ասօրս, այնչափ պատերազմներու դէմ դնելով՝ որ ատեն մը խիստ յաճախ էին վանքերու դէմ : Եւ վանքին պատերը այլևայլ հին ցեղերու նշաններով ծածկած է . մեծ սրահը 1220⁶ շինած է, ու Հենրիկոս 2 Թագաւորին ատենը հասարակաց ժողովատեղի եղաւ : Եւրեղի է նաև Վեսթմինսթրի դիւանը, որ Վուլիէլմոս աշխարհաւալը աւելի կարգաւորեց :

Պատկեր Կաղապարի միջակի 1843 ամին :

Եւրոպայի քաղաքականութեան վիճակը 1843 տարւոյն մէջ ինչպէս ըլլալը տեղն 'ի տեղը գրելու համար խորունկ և ստոյգ տեղեկութի պէտք էր ունենալ՝ ոչ միայն եղած դիպուածներուն, հապա նաև անոնց ամէն պատճառներուն . աս առաջին պայմանը ինչպէս որ պէտք է կատարող գտնելը շատ դժուար ու նաև անկարելի կը համարինք : Ենկէ զատ, հարկ էր կամք և դիտաւորութիւն ունենալ՝ ճիշդ քաղաքական լրագրութեց պէս որ և իցէ լուրերը քաղելու և մեր ազգին հաղորդելու . աս պայմանն ալ (որ գովելի կերպով կը կատարեն միշտ ուրիշ ազգային լրագիրները) մեր դիտմունքէն դուրս է : Եւ որովհետեւ խոստացեր ենք յիշատակել երբեմն նաև մեր օրերու հետաքրքրական խելք սորվելու դիպուածները, անոր համար ահա աս տարւոյս երկրորդ ամսուն սկիզբը կը դնենք համառօտ և ընդհանուր տեղեկութիւն մը թէ 1843⁶ մէջ Եւրոպայի ու Եսիայի քաղաքականութիւնը ինչ վիճակի մէջ էր :

Ինչպէս մեծամեծ ու երկար փութորիկներէն ետքը սովորաբար մեծ խաղաղութիւն ու հանգարտութիւն

1 Եւրոպ :

2 Պալատ :

3 Սոսնա :

4 Լաճիկեր :

կ'ըլլայ օգուտն մէջ երկար ատեն, այսպէս ալ Վաղղիացւոց մեծ խռովութենէն ետքը՝ որով ամէնքն ալ իբրեւ սաստիկ մըրկէ մը իրար անցած՝ գրեթէ ջարդուելու վրայ էին, և Վափուլէոն Պոնափաութիւն տիրապետելէն ետքը՝ որով Վաղղիացիք իբրեւ կարկըտաբեր սաստիկ քամի մը բոլոր աշխարհքիս տիրելու վազեր էին, մէկ մեծ ընդհանուր խաղաղութիւն մը տիրեց Նշարոպայի մէջ։ Եւ խաղաղութեան համը գլխաւոր տէրութիւններ քանի գնացին աւելի իմացան, սիրեցին։ Իսկ խռովութեան ու պատերազմին փնասները քանի գնացին աւելի հասկըցան ու ատեցին։ Եւ աս սկզբունքը, որ հիմակուան խորհրդաւորաններուն հոգին է, մասնաւոր անունով պահպանեալ խորհուրդ՝ կ'ըսուի։ այսինքն այնպիսի խորհուրդ կամ իմաստ՝ որ ամէն տէրութեան իր վիճակին մէջ մնալու, և անոր իրաւունքներուն անարատ պահուիլը կ'ուզէ։ Ուրիշ ամէն ժամանակ որ և իցէ տէրութեանց գործողութիւնները ծածուկ հնարքներով կը դառնային։ տիրապետողին կամքը՝ ծուռ շիտակ՝ իրենց նաւերնուն ղեկն՝ էր, հպատակներուն ալ կիրքերը՝ աղէկ կամ գէշ՝ նոյն նաւին առագաստները լեցնող հովերն էին։ նաւը ասանկով երբեմն յաջող կերթար՝ երբեմն ալ անյաջող, բայց միշտ անստոյգ ընթացքով։ Իսկ հիմակուան պահպանական խորհուրդը 28 տարուէն՝ ի վեր ամէն բան անանկ կարգի մը դնելու հետ է, որ եթէ յանկարծ մէկ տէրութիւն մը կամաւ կամ թէ ակամայ իր վիճակը փոփոխելու պէս մը ըլլայ, մէկալ տէրութիւնները ամենայն արթնութեամբ կը ջանան՝ որ նախ ան փոփոխութիւնը հասարակաց խաղաղութեանը փնաս մը չգրէ։ երկրորդ՝ որ նոյն փոփոխութեամբ ան տէրութիւն ալ որչափ որ կարելի է չփնասուի։ Եւ պահպանական խորհրդով կատարուեցան ընդ-

հանրապէս նաւ 1843 տարւոյն գործողութիւնները։ անանկ որ խռովութիւն կամ պատերազմ գուշակող օրագիրները ոչ միայն խաբուեցան, հապա նաւ զարմացան մնացին, և գուցէ գեղեցիկ առաջադրութիւն մըն ալ ըրին որ ասկէ ետքը աւելի բարակ դիտեն տէրութեանց շարժմունքը, և աւելի զգուշաւոր ըլլան մասնաւոր դիպուածներէն ըհանուր հետեանքներ հանելու կողմանէ։

Սերվիայի դիպուածին մէջ ալ վերջապէս յայտնի երեցաւ թէ Ռուսաց կայսրը որչափ փոյթ ունի պահպանական խորհրդով շարժելու։ ուրովհետեւ Սերվիացւոց ինքնակամ ընտրած իշխանին վրայէն անիրաւութեան ու բռնութեան արատը վերցուց, ու զինքը նորէն հաստատեց, իրաւունք համարելով ցուցնել աս բանիս մէջ ան պաշտպանողութիւնը որ () ամանեան տէրութե հաւանութեք ստացած է Սերվիայի իշխանութեանը վրայ։

Հունաստանի և Սպանիայի վիճակները աս տարուանս մէջ մասնաւոր կերպով իրենց դարձուցին քաղաքագէտներուն աչքը։ իրաւ է որ ասոնց վրայ խռովութեան նշաններն աւելի յայտնի կ'երևնան, ու դիւրաւ խաղաղելուն յոյսը քիչ մը հեռու կը կարծուի։ վասն զի Հոյնք իրենց կամացը հաւանեցուցին թագաւորնին, բայց իրենք իրենց մէջ դեռ ինչպէս որ պէտք է չմիաբանեցան, և կարծես թէ իրարու միտքը և կամքը աղէկ մը չհասկըցան։ Ռուսի իրենց պաշտպան կեցող տէրութիւնները, այսինքն Ռուսը, Նիգղիան ու Վաղղիան թերեւս Հունաց գործողութեանն ալ իրաւունքի կերպարանք մը տան, անոնց դիտաւորութիւնն ալ իրենց մտքին յարմար երեցնելով՝ զանոնք խաղաղեն, իրենք ալ խաղաղ մնան։ Իսկ Սպանիայի այսչափ տարուան խռովութիւններուն ամենէն մեծը թէպէտ աս 1843ին եղաւ, որ ամբողջ քաղաքներ արիւնով լուացուեցան

1 Գ.Պ. Principe conservateur.

2 Տիւֆի։

ու մոխիր դարձան, բայց վերջը վերջը Սպանիացիք անուվ ալ իրենց վախճանին չհասան : Եւ փարթէր իշխանը՝ որ բոլոր խռովութեանց պատճառը համարուած էր՝ ձգեց փախաւ Լնդդիա, բայց իր հանած խռովութիւնները հետը չբըռուեցան : Սպանիացիք ինքնագլուխ թագուհի անուանեցին Իզապէլլան՝ որ դեռ 13 տարեկան աղջիկ է, բայց անուվ ալ իրենց տակնուվրայ եղած երկրին վիճակը չկրցան հաստատել :

Լսիայի քաղաքական խռովութեցը մէջ ամենէն երեւելին Եւսոբի Փենճապ նահանգին բնակիչներուն հանածն է, որ իրենց թագաւորը սպաննեցին և եօթը տարեկան տղայ մը թագաւոր դրին : Լնդդաններուն հոս թէ հէմմէտ անունով թագաւորն ալ աս մօտերս Պոխարայի խանին գրգռութեամբը սպանուեր է Վեապուլ քաղաքը : Եւ հեռաւոր երկիրներուն մէջ պատահած դիպուածներուն վրայ ստոյգ տեղեկութիւն առնելը շատ դժուար չէ հիմա Եւրոպացւոյ. վստի Լնդդիացիք հնդկաստանին գրեթէ ամէն կողմերը օրէ օր իրենց ոտքին տեղ ընելով, յայտնի է թէ աս խռովութիւններէն մէկ օգուտ մը կը ջանան քաղել :

Ուրիշ Եւրոպացիք ալ կարծես թէ դժուարելու տեղը ուրախակից կ'ըլլան Լնդդիացւոյ առաջ երթալուն, երբ որ կը տեսնեն թէ անոնց արեւելքին մէջ տարածուիլը՝ իրենց ալ մեծամեծ օգուտներու պատճառ է. և ասոր մէկ ապացոյցը ան է որ աս տարուանս մէջ վերջապէս հաստատուեցաւ ան անկարծելի դաշնադրութիւնն որ ըրին Չինու թագաւորն ու Լնդդիացւոյ թագուհին. քի թէ ասկէ ետքը ամէն ազգ կարող ըլլայ համարձակ առուտուր ընել Չինու երկրին հետ : Եւ հրամանը մեծ յոյս կու տայ Եւրոպացւոյ արհեստներուն ու վաճառականութեանը ինչուան Լսիայի ներսերը տարածուելուն, և Չինացւոյ պէս ազգին՝ որ այսչափ հազար տա-

րիէն 'ի վեր իր երկրէն դուրս բան չէր ուզէր գիտնալ՝ Եւրոպացւոյ քաղաքականութենէն օգուտ մը քաղելուն :

Սանաւոր փոյթ ու ջանք մըն ալ ցրցուցին անցեալ տարուան մէջ Եւրոպայի թագաւորները՝ մէջերնին եւ զած բարեկամութիւնն ու խաղաղութիւնը հաստատելու համար. անշուշտ փափաքելով որ իրենց հպատակներն ալ օրինակ առնեն իրենցմէ, ու մարդկութիւնը քրիստոնէութիւնը քաղաքականութիւնը և կը թուութեամբ մէկգմէկ անցնելու ջանք ընելէն ետեւ, հեռու կենան թշնամութենէ, խռովութենէ և հերձուածներէ : Լնդդիացւոյ թագուհին Վաղդիա եկաւ, ու Վաղդիացւոյ թագաւորին ըրած պատուոյն փոխարէն՝ անկէ ալ պատիւ գտաւ : Եւ մէն մարդ գիտէ թէ աս երկու մեծամեծ ազգերը նախանձաւոր են իրարու, և կարծես թէ ոչ երբեք սրբտանց պիտի բարեկամանան մէկմէկու հետ. բայց աս ալ յայտնի է որ ասոնց նախանձաւորութիւնը Եւրոպայի ընդհանուր յառաջագիմութեանը մեծ յորդորանք ու զօրաւոր գրգիռ է :

Ուսաց կայսրը Ռուսիայի թագաւորին այցելութեան երթալով, և անկէ ալ շատ սէր ու պատիւ ընդունելով՝ հաստատեց ան խօսքին ճշմարտութիւնը թէ վեհանձն մեծամեծաց հայրենասիրութիւնը ազատ պիտի ըլլայ առանձնական թշնամութենէ և ռիսկալութիւնէ. և թէ երբոր ասոնք առանց իրենց ազգասիրութիւնէն ետ կենալու՝ օտար ազգաց աղէկութիւններն ալ կը սիրեն, յայտնի կ'ընեն՝ թէ արժանի են աշխարհակալ ըլլալու, և կարող են միլիոնաւոր մարդկանց բախտը կառավարելու :

Վաղդիայի հիմակուան թագաւորը խորագէտ և իմաստուն քաղաքականութեամբը իր աթոռը աւելի հաստատեց, և իր որդիքը մէկը քան զմէկալը ընտիր և գովելի երեւնալով երեւելի գործողութեանց մէջ, իրենց

ցեղին պատիւը աւելի պայծառացուցին :

Պեղծիայի թագաւորը իրեն քաղաքական իշխանութիւնն օրէ օր աւելի ամրացնելէն ետքը՝ յայտնի ըրաւ թէ իր երկրին մէկ հատիկ օգուտը հոգալու, այսինքն արհեստներն ու վաճառականութիւնը ծաղկեցնելու հետ է. և աս վախճանիս համար երկրթէ ճամբաներով լեցուեցաւ բոլոր Պեղծիան :

Հոլանտայի թագաւորը Վուլիէլմոս Փրիդերիկոս, որ անցած դեկտեմբերին մէջ վախճանեցաւ, մեծցաւ տուաւ իր սիրելի հպատակներուն սրտին. բայց անոնց անխոնջ աշխատասիրութիւնը՝ որով տէրութեան գանձին և տուրքերուն բարեկարգութեանը համար կ'աշխատին՝ ամենեւին չպակսեցաւ :

Հռոմայ տէրութեանը մէջ նորէն ապստամբութեան ու խռովութեան ձայներ ելան, բայց ծանր հետեանք մը չերեցաւ : Մատրիացւոց խաղաղարար ու խոհեմ օգնականութիւնը Խալիայի մանր տէրութեց հանգստութեանը մեծ ամրութիւն է :

Շուեդներուն իրենց Վարոլոս Յովհաննէս թագաւորին քսանըհինգ տարուան թագաւորութեանը յոբելեան հանդէսները կատարելով՝ յայտնի ըրին թէ անցեալ տարի ալ գոհ եղած են իրենց քաղաքական ու նիւթական յառաջագիմութեանը վրայ :

Վերմանիային վերաբերեալ խընդիրներուն մէջ այնչափ էր անցեալ տարի ալ Մատրիայի և Բրուսիայի միաբանութիւնն, որ բոլոր Վերմանիան յիրաւի իբրեւ մէկ ազգ և մէկ տէրութիւն առաջ երթալու վրայ է, մանաւանդ ուսմանց՝ գիտութեանց և արուեստից մէջ : Դանր է Վերմանիային ընթացքը և հանդարտ, բայց միանգամայն աւելի հաստատուն ու տևական ալ է՝ քան թէ Լաբոպայի ուրիշ որ և իցէ տէրութեանց յառաջագիմութիւնը :

() սմանեան տէրութեան փորձ և

խոհեմ ընթացքը, որով ամէն բանէ աւելի մասնաւոր ջանքով երկրին մէջ արհեստները ծաղկեցնելու, երկրագործութեան աղբիւրը բանալու, ոսկիի և արծըթի հանքերը բանեցնելու, և ստակներուն արժէքը լաւցնելու հետ եղաւ անցեալ տարի, իրաւամբ յոյս կուտայ հպատակներուն թէ օրէ օր աւելի հանգստութեան և ուրախութեան օրեր պիտի տեսնեն :

Մընդհանուր խորհրդածութիւնները մէկ աղօտ լոյս մը կրնան տալ նաև աս 1844 տարուանս մէջ պատահելու դիպուածներուն՝ որ այլ և այլ օրագիրներու մէջ պիտի կարդացուին : Մեր կողմանէ փափաքելին աս է որ աս տարուան ընդհանուր խաղաղութիւնն ալ անցած տարուէնէն վար չմնայ՝ վեր ըլլայ, որպէս զի քաղաքական և ազգային յառաջագիմութիւնները հետ զհետէ ծաղկին ու պայծառանան :

Լաբոպայի հիմակոտն Լափառներուն աստիճան :

Շ ՈՒԵՏԻ թագաւորը 80 տարեկան է .

Հռովմայ քահանայապետը 78 .

Մննովերի թագաւորը 73 .

Վաղղիացւոց թագաւորը 70 .

Ս իրթեմպերկի թագաւորը 62 .

Պաւերայի թագաւորը 57 .

Տանիմարբայի թագաւորը 57 .

Սարտենիայի թագաւորը 55 .

Պեղծիայի թագաւորը 54 .

Ստորիննահանգաց թագաւորը 52 .

Մատրիայի կայսրը 50 .

Բրուսիոյ թագաւորը 50 .

Ռուսաց կայսրը 47 .

Սաքսոնիայի թագաւորը 46 .

Նափոլիի թագաւորը 34 .

Յունաց թագաւորը 28 .

Փորթուգալի թագուհին 25 .

Մեգղիայի թագուհին 24 .